

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ТИМОФЕЄВ О. О.

ХІРУРГІЧНА СТОМАТОЛОГІЯ ТА ЩЕЛЕПНО-ЛИЦЕВА ХІРУРГІЯ

У трьох томах

Том 2

*Підручник для студентів
стоматологічних факультетів вищих навчальних закладів*

Львів
Видавець Марченко Т. В.
2025

Затверджено

*Вченою радою Приватного вищого навчального закладу
«Київський медичний університет» (протокол №11 від 25 червня 2024 року)*

Автор:

Тимофєєв Олексій Олександрович – завідувач кафедри щелепно-лицевої хірургії Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика, завідувач кафедри хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії ПВНЗ України «Київський медичний університет», доктор мед. наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України

Рецензенти:

Я. Е. Варес – завідувач кафедри хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, д. мед. н., професор, Експерт МОЗ України с питань стоматології, Член Європейського факультету Всесвітньої асоціації черепно-щелепно-лицевого остеосинтезу (АО СМФ), сертифікований викладач Міжнародного Фонду імплантологів (IIF).

А. М. Потапчук – завідувач кафедри стоматології післядипломної освіти ДВНЗ «Ужгородський національний університет», д. мед. н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України;

Н. О. Ушко – д. мед. н., професор кафедри щелепно-лицевої хірургії Національного університету охорони здоров'я імені П.Л.Шупика.

Тимофєєв О. О.

Т 41 **Хірургічна стоматологія та щелепно-лицева хірургія** : підручник : у 3 т. / О. О. Тимофєєв. – Львів : Видавець Марченко Т. В., 2025. – Т. 2. – 286 с. : іл.

ISBN 978-617-8194-68-0

ISBN 978-617-8194-66-6 (Том 2)

У підручнику викладено методичку обстеження хворих, наведено основні відомості про застосування загального і місцевого знеболювання, розглянуто сучасні місцеві анестетики й ускладнення, пов'язані з їх застосуванням, детально описано операцію видалення зуба, можливі ускладнення і методи їх профілактики. Велику увагу приділено етіології, патогенезу, особливостям клінічного перебігу, диференціальній діагностиці, лікуванню та ускладненням гострих і хронічних (неспецифічних і специфічних) запальних захворювань щелеп і м'яких тканин, наведено особливості перебігу запальних процесів у хворих різних вікових груп. Приділена увага особливостям клінічного перебігу гострих запальних захворювань у наркоманів та ВІЛ-інфікованих. Видання проілюстроване таблицями, схемами, малюнками.

У II томі підручника описана діагностика, лікування, особливості клінічного перебігу непухлинних та пухлинних захворювань великих слинних залоз; невогнепальні та вогнепальні ушкодження м'яких тканин; переломи кісток щелепно-лицевої ділянки; вивихи нижньої щелепи, надання допомоги хворим у разі термічних уражень.

Підручник призначений для студентів стоматологічних факультетів вищих навчальних закладів – медичних університетів, інститутів та академій, лікарів-інтернів, лікарів-стоматологів, курсантів і лікарів суміжних спеціальностей.

УДК 616.31+616.716+617.51/53]-089(075.8)

ЗМІСТ

Передмова.....	7
Перелік умовних скорочень	8
Розділ 1. Анатомія і фізіологія великих слинних залоз.....	9
1.1. Привушна залоза	9
1.2. Піднижньощелепна залоза	12
1.3. Під'язикова залоза	15
Розділ 2. Непухлині захворювання слинних залоз	16
2.1. Гострий сіаладеніт	16
2.2. Епідемічний паротит.....	17
2.3. Гнійно-некротичний паротит.....	19
2.4. Лімфогенний паротит (паротит герценберга).....	22
2.5. Контактний сіаладеніт	26
2.5.1. Гострий контактний сіаладеніт	26
2.5.2. Гострий обтураційний сіаладеніт, спричинений заглибленням стороннього тіла в протоку залози	28
2.6. Хронічний сіаладеніт	29
2.7. Паренхіматозний паротит	30
2.8. Склерозуючий субмаксиліт	35
2.9. Калькульозний сіаладеніт	37
2.10. Післятравматичний сіаладеніт	50
2.11. Сіалодохіт	51
2.12. Специфічний сіаладеніт.....	56
2.13. Сіалози.....	58
2.14. Синдроми з ураженням слинних залоз.....	64
2.14.1. Синдром Шегрена	64
2.14.2. Хвороба Микулича.....	67
2.14.3. Саркоїдоз слинних залоз	68
2.14.4. Доброякісне лімфоепітеліальне ураження слинних залоз	69
2.15. Кісти слинних залоз.....	70
2.15.1. Кіста малої слинної залози	70
2.15.2. Кіста під'язикової залози	72
2.15.3. Кіста привушної залози.....	74
2.15.4. Кіста піднижньощелепної залози.....	76
2.15.5. Кісти основних вивідних проток великих	

слинних залоз	76
2.16. Слинні нориці	77
Розділ 3. Пухлини слинних залоз	81
3.1. Доброякісні пухлини	81
3.1.1. Епітеліальні пухлини.....	81
3.1.1.1. Плеоморфна аденома	81
3.1.1.2. Мономорфна аденома	90
3.1.2. Неепітеліальні пухлини.....	92
3.1.2.1. Гемангіома.....	93
3.1.2.2. Лімфангіома	94
3.1.2.3. Ліпома.....	95
3.1.2.4. Невринома	96
3.2. Злоякісні пухлини слинних залоз.....	96
3.2.1. Мукоепідермоїдна пухлина	97
3.2.2. Аденокiстозна карцинома (циліндрома)	99
3.2.3. Карцинома (рак)	100
3.2.4. Ацинозноклітинна пухлина (ацинозноклітинна карцинома)	101
3.3. Хірургічне лікування доброякісних пухлин привушної залози	102
Розділ 4. Післяопераційні ускладнення, їх профілактика і лікування	111
РОЗДІЛ 5. Невогнепальні ушкодження м'яких тканин щелепно-лицевої ділянки	118
5.1. Загальна характеристика	118
5.2. Ушкодження м'яких тканин	119
5.2.1. Забиття	120
5.2.2. Садна.....	122
5.2.3. Рани	123
5.2.4. Патогенез ранового процесу.....	127
5.2.5. Клінічні особливості ран м'яких тканин залежно від їхньої локалізації	128
5.2.6. Хірургічне оброблення ран	130
5.2.7. Організаційні принципи надання медичної допомоги	132
5.2.8. Ускладнення ушкоджень м'яких тканин	133
5.2.8.1. Асфіксія.....	134
5.2.8.2. Кровотеча	137
5.2.8.3. Дихальна недостатність	139
5.2.8.4. Келоїдні рубці	139
5.2.8.5. Осифікований міозит	142

РОЗДІЛ 6. Переломи кісток середньої зони обличчя	143
6.1. Загальні відомості.....	143
6.2. Переломи верхньої щелепи	144
6.3. Особливості переломів щелепи у дітей	153
6.4. Переломи виличної кістки і дуги.....	156
6.5. Переломи кісток носа	161
6.6. Переломи очної ямки	166
РОЗДІЛ 7. Поєднані краніофасціальні ушкодження	170
РОЗДІЛ 8. Травматичні ушкодження зубів, коміркового відростка й нижньої щелепи	176
8.1. Ушкодження зубів	176
8.2. Переломи коміркового відростка	180
8.3. Переломи нижньої щелепи	181
8.3.1. Лікування хворих із переломами нижньої щелепи.....	198
8.3.1.1. Постійна іммобілізація уламків.....	199
8.3.1.2. Остеосинтез	203
8.3.2. Особливості лікування хворих з переломом виросткового відростка нижньої щелепи.....	210
8.3.3. Апаратні методи іммобілізації відламків нижньої щелепи	213
8.3.4. Особливості переломів нижньої щелепи у дітей.....	215
8.3.5. Лікування переломів нижньої щелепи залежно від стадій репаративного остеогенезу	216
8.3.6. Рентгенологічна симптоматика загоювання кісткової тканини після перелому.....	222
РОЗДІЛ 9. Вогнепальні ушкодження м'яких тканин і кісток щелепно-лищевої ділянки	224
9.1. Особливості клінічного перебігу вогнепальних ран м'яких тканин обличчя й шиї	224
9.2. Особливості вогнепальних переломів середньої зони обличчя	231
9.3. Особливості вогнепальних переломів нижньої щелепи	234
9.4. Комбіновані ураження.....	238
9.4.1. Комбіноване променеве ураження.....	238
9.4.2. Комбіновані хімічні ураження	239
9.5. Харчування поранених у щелепно-лищеву ділянку і догляд за ними	242
РОЗДІЛ 10. Післятравматичні ускладнення переломів щелеп	246
10.1. Загальна характеристика	246
10.2. Нагноєння кісткової рани	247

10.3. Післятравматичний остеомієліт	248
10.4. Вогнепальний остеомієліт щелепи	253
10.5. Порушення репаративної регенерації нижньої щелепи	255
10.6. Післятравматичний токсикоз	257
10.7. Післятравматичний гайморит	259
10.8. Емфізема очноямкової ділянки	260
10.9. Ушкодження нервів	261
10.10. Захворювання скронево-нижньощелепного суглоба	261
10.11. Контрактура жувальних м'язів	262
10.12. Консолідація (зрощення) уламків у неправильному положенні	262
10.13. Нориці слинних залоз	262
10.14. Бронхопульмональні ускладнення	262
10.15. Церебральні порушення	263
10.16. Деформація обличчя	263
РОЗДІЛ 11. Вивих нижньої щелепи.....	264
РОЗДІЛ 12. Термічні ураження	269
12.1. Опіки шкіри обличчя і слизової оболонки порожнини рота.....	269
12.2. Відмороження	279
Рекомендована література	282
Про автора	284

ПЕРЕДМОВА

Останніми роками кількість лікарів стоматологічного профілю неухильно збільшується, але доводиться з жалем констатувати, що не завжди їхні знання відповідають рівню, необхідному для диференційної діагностики захворювань та надання адекватної лікувальної допомоги хворим у мирний і воєнний час. Нині проблема підготовки та видання україномовної медичної літератури, зокрема фахових підручників для навчання студентів, магістрів та інтернів закладів вищої освіти України, є надзвичайно актуальною.

Від 2021 року спеціальність «Щелепно-лицева хірургія» стала офіційно визнаною в Україні, тому виникла потреба у виданні підручника «Хірургічна стоматологія та щелепно-лицева хірургія» (у трьох томах), який би допоміг студентам, магістрам та лікарям-інтернам стоматологічних факультетів у вивченні цієї складної спеціальності.

Підручник складено відповідно до планів та програм за спеціальністю «Хірургічна стоматологія та щелепно-лицева хірургія» у закладах вищої освіти IV ступеня акредитації, затверджених Міністерством освіти і науки України та Міністерством охорони здоров'я України для студентів, магістрів та лікарів-стоматологів, хірургів-стоматологів, щелепно-лицевих хірургів. Підручник також може бути корисним лікарям суміжних спеціальностей (загальним хірургам, нейрохірургам, оториноларингологам, офтальмологам, дерматологам) у диференційній діагностиці та виборі найбільш оптимального методу лікування захворювань, які дуже часто трапляються на стику суміжних спеціальностей.

У підручнику послідовно викладені усі розділи хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії. Теми деяких розділів раніше не були висвітлені у стоматологічній літературі. Детально і у доступній формі описані сучасні методи обстеження хворих, етіологія, патогенез, клінічний перебіг, диференційна діагностика, різні методики лікування усіх захворювань, а також ускладнення лікування та їх профілактика. Підручник перероблений та доповнений відповідно до останніх досягнень лікарів як в Україні, так і за кордоном. Для підвищення інформативності кожен розділ підручника максимально повно ілюстрований (загалом три томи містять понад 1500 кольорових фотографій, рентгенограм та рисунків).

Висловлюю сердечну подяку своїй дружині – Вікторії Павлівні, а також співробітникам – викладачам кафедри щелепно-лицевої хірургії Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика та кафедри хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії ПВНЗ України «Київський медичний університет», які надавали мені допомогу та підтримку у підготовці цього підручника. Особливу сердечну подяку хочу висловити ректору ПВНЗ України «Київський медичний університет» професору Івневу Борису Борисовичу за щоденну підтримку, яку він надавав мені як лікарю-хірургу та керівнику кафедри у процесі створення підручника.

ПРО АВТОРА

ТИМОФЄЄВ Олексій Олександрович

Заслужений діяч науки і техніки України (2002), доктор медичних наук, професор, завідувач кафедрою щелепно-лицевої хірургії Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика, завідувач кафедрою хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії Київського медичного інституту УАНМ, керівник Центру щелепно-лицевої і пластичної хірургії, Президент Української асоціації щелепно-лицевих хірургів і хірургів-стоматологів, DDG (заступник Генерального директора Міжнародного Біографічного Центру, Кембридж, Англія), DG (Американський Біографічний інститут, Північна Кароліна, США), Головний спеціаліст МОЗ України, член Європейської і Міжнародної асоціації щелепно-

лицевих хірургів, почесний член рад Американського бібліографічного інституту (ABI) та Міжнародного Біографічного Центру, член («академік») ГО «УАН». Кавалер ордена «За заслуги» III ступеня.

Закінчив із відзнакою стоматологічний факультет Київського медичного інституту ім. О. О. Богомольця. На початку трудової діяльності працював лікарем-патологоанатомом. За перші два роки трудової діяльності отримав спеціалізацію в галузі патологічної анатомії та загальної хірургії.

Після демобілізації працював лікарем стоматологом-хірургом міської стоматологічної поліклініки №8 м. Києва, потім – лікарем-ординатором щелепно-лицевого відділення клінічної лікарні № 24 та №12 м. Києва. Працюючи лікарем хірургом-стоматологом у лікарні, написав кандидатську дисертацію і під керівництвом професора О.М. Солнцева успішно її захистив у 1982 р.

З 1983 року і дотепер є співробітником кафедри щелепно-лицевої хірургії Київського інституту удосконалення лікарів МОЗ СРСР (нині Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика). На кафедрі щелепно-лицевої хірургії НУОЗ України працював на посаді асистента, доцента, профе-

сора, завідувача кафедри щелепно-лицевої хірургії. У 1988 році успішно захистив докторську дисертацію. У 1988 році був обраний як представник України у Міжнародну асоціацію щелепно-лицевих хірургів та хірургів-стоматологів.

З 1998 року викладацьку, лікувальну та наукову роботу поєднує з роботою завідувача кафедри хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії ПВНЗ України «Київський медичний університет».

Керуючи кафедрами, створив єдину в Україні школу щелепно-лицевих хірургів, яка налічує 39 кандидатів наук та 5 докторів наук. Учні школи володіють усіма методами хірургічного лікування захворювань щелепно-лицевої ділянки та шиї, продовжують наукові розробки як в Україні, так і в інших країнах (Грузії, Лівані, Йорданії, Сирії, Лівії, Ірані, Індії та ін.).

Є консультантом у Головному та міському бюро судово-медичної експертизи.

О. О. Тимофєєв є автором понад 850 наукових праць. Видано більше 20 підручників, які є обов'язковою навчальною літературою для студентів і лікарів як в Україні, так і в інших країнах. Протягом багатьох років неодноразово був Головним спеціалістом України.

У 2002 році отримав почесне звання заслужений діяч науки і техніки України. За досягнення в галузі щелепно-лицевої хірургії та хірургічної стоматології нагороджений дипломом «За досягнення у XX столітті» (Кембридж, Велика Британія, 2000), медаллю «World medal of freedom» (США, 2006), нагрудним знаком «Петро Могила» (2008), орденом «За заслуги» III ступеня (2008), медаллю та дипломом «Diploma di Merito» (Європейська науково-промислова палата, 2017), дипломом Президії Академії медичних наук України (за підручник «Керівництво щелепно-лицевої хірургії та хірургічної стоматології»).

У 2004 році обраний дійсним членом (академіком) Всеукраїнської громадської організації «Українська Академія наук». Обраний почесним членом ради Американського бібліографічного інституту (АВІ). Міжнародний бібліографічний центр (Велика Британія, Кембридж, 2001) надав О. О. Тимофєєву звання DDG, АВІ (США) – DG (1996). За версією АВІ (США) – «Людина року–2009». Має багато інших нагород України.

Полковник медичної служби Збройних сил України.

Навчальне видання

ТИМОФЕЄВ Олексій Олександрович

ХІРУРГІЧНА СТОМАТОЛОГІЯ ТА ЩЕЛЕПНО-ЛИЦЕВА ХІРУРГІЯ

Підручник у трьох томах

Том 2

Підп. до друку 25.02.2025 р.
Формат 70x100/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура PT Serif. Умовн. друк. арк. 23,06.

Видавець Марченко Т. В.
м. Львів-53, 79053, Україна, тел.: +38 (050) 370-19-57
e-mail: magnol06@ukr.net
<https://magnolia.lviv.ua>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції:
серія ДК №6784 від 30.05.2019 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України.

Надруковано у друкарні видавця Марченко Т. В.